

GÜRCİSTAN'DA MUHTEMEL BİR AYRILIKÇI BÖLGE: SAMTSKHE-CEVAHETİ

Göktürk TÜYSÜZOĞLU*

ÖZ

Abhazya ve Güney Osetya özelinde fiilen egemenliğini yitirmiş olan Gürcistan, ilerleyen dönemde yeni bir ayrılıkçı girişim ile karşı karşıya kalabilir. Zira ülkenin güneybatısında Türkiye sınırında konumlanmış olan Samtskhe-Javakheti bölgesi, ülkenin bağımsızlığından bu yana hareketlidir. Türkçe'de Ahıska olarak bilinen ve Stalin tarafından zorunlu göçe tabi tutulmalarından önce yoğun bir Türk nüfusuna sahip olan bölgede bugün büyük bir Ermeni kökenli nüfus yaşamaktadır. Gürcistan vatandaşı olmalarına karşın, etnik/kültürel kimlik ve siyasal anlayış itibarıyla bu ülkeye yabancı olan Samtskhe-Javakheti Ermenileri, bugün daha çok Ermenistan'a yakındır. Gürcistan'ın bundan sonra izleyeceği dış politika stratejisi ve Rusya'nın buna olan bakışı, bölge Ermenilerinin ayrılıkçı bir bağlamda kullanılmasına yol açabilir.

Anahtar Sözcükler: Ayrılıkçılık, Donmuş Çatışma Bölgesi, Abhazya, Güney Osetya, Rusya, Ermeni.

ABSTRACT

Georgia, which has lost "de facto" sovereignty in a significant part of its territory-Abkhazia and South Ossetia-may face a new separatism in the coming period. Because the Samtskhe-Javakheti Region, located on the Turkish border at the south-western side of the country, has been active since the country's independence. The region, which is also known as Ahıska in Turkish and where Turks had lived intensively to the forced migration that Stalin implemented, has a population constituted by Armenians today. Despite being a citizen of Georgia, the people of the region are close to Armenia, which is based on their ethnic identity, and differ from the rest of Georgia in cultural and political sense. Especially the foreign policy to be followed by Georgia and Russia's approach to this policy may bring about the use of the Armenians at the region in a separatist context.

Keywords: Separatism, Frozen Conflict Zone, Abkhazia, South Ossetia, Russia, Armenian.

SSCB'nin dağılması sonrası Güney Kafkasya, etnik/dinsel kimliğe ilişkin çatışmaların merkezi haline gelmiştir. SSCB döneminde kurgulanan Moskova

* Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0001-9170-1854, gktrkt@gmail.com.

merkezli otoriter yönetim anlayışı, ideolojik baskı ve güçlü askeri örgütlenme çerçevesinde belli bir siyasal istikrarı içselleştirmiş olan bölge, bağımsız cumhuriyetlerin ortaya çıkışıyla silahlı çatışmalara sahne olmuştur. Bu çatışmalar, genel itibarıyla etnik/ulusal kimlik boyutuna haiz bir bağlamda belirmiş ve birbirini tetikleyen bir içeriğe sahip olmuştur. Bu görünümün oluşmasına SSCB döneminde çizilmiş sınırlar da önemli bir etkide bulunmuştur. Tarih, kültür ve dil anlamında birbirleriyle herhangi bir ortaklıkları ya da benzerlikleri bulunmayan halkların, çizilen sınırlar ile bir arada yaşamaya zorlanmaları, anlaşmazlık ve çatışmayı kaçınılmaz kılmıştır. Güney Kafkasya'da yaşanan etnik/dinsel çatışmaların yaşanmasında ve ardından "donmuş çatışma bölgelerinin" oluşmasında bölgeyi kendi sistemsel çıkarları çerçevesinde değerlendiren küresel/bölgesel aktörlerin de belli bir payı ya da etkisi bulunmaktadır. Bu sorunların bölge ülkelerinin dış politika stratejilerini/yönelimlerini etkileyebilmek için kullanıldığı da ortadadır. Dağlık Karabağ Meselesi'nin, Rusya tarafından, hem Azerbaycan hem de Ermenistan'a karşı bir koz olarak ileri sürülmesi bunun en açık örneğidir.

Nüfusunun çoğunluğu Gürcü olmasına karşın, bir kimlikler mozaiki görünümüne sahip olan Gürcistan, etnik/ulusal kimlik odaklı çatışma hususunda bölgenin en sorunlu ülkesidir. Bağımsızlığının ilk günlerinden itibaren, Abhazya ve Güney Osetya özelinde, ayrılıkçılık hareketleriyle karşı karşıya kalan Tiflis, bu bölgeler özelindeki fiili egemenliğini yitirmiştir. Buna karşın Gürcistan'ın farklı bölgelerinde ayrılıkçılık potansiyeli taşıyan bölgeler bulunmaktadır. "Özerk cumhuriyet" statüsüne haiz olan Acaristan, 2004 yılından bu yana Tiflis için herhangi bir problem arz etmezken, ülkenin güneybatısında ve Ermenistan sınırında yer alan Samtskhe-Javakheti bölgesi ise, Ermeni kökenlilerin çoğunluğu oluşturduğu şehirleri ve kasabalarıyla dikkatle takip edilmesi gereken bir yerdir. Bu bölgenin toplam nüfusunun yarısından azı Ermeni asıllı olmasına karşın, özellikle Javakheti bölümünde nüfusun büyük bir kısmı Ermeni'dir. Gürcistan, bu durumdan rahatsız olduğu için, Javakheti'yi Samtskhe'ye bağlayarak "ortak" bir idari bölge oluşturmuştur. Zira Samtskhe'de Ermeni nüfus Javakheti'ye oranla çok daha azdır. Tiflis, böylece, Javakheti'de gelişebilecek bir ayrılıkçı hareketin önüne geçmeyi amaçlamıştır. Ne var ki, bölgede aktif bir şekilde faaliyet gösteren ve özerklik yanlısı örgütler bulunduğu gibi, bölge halkı Ermenistan'da faaliyet gösteren bazı siyasi aktörler ile de yakın temas içerisindedir. Üstelik Rusya da, bu bölgedeki gelişmeleri yakından takip etmektedir. Hatta bölgede yaşayan Ermenilerin bir bölümü, Rusya'yı kendi siyasal statülerinin koruyucusu ya da belirleyicisi olarak görmektedir.

Çalışmada, öncelikle Samtskhe-Javakheti Bölgesi hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra ise bölgedeki Ermeni nüfusun durumu, talepleri ve Ermenistan ile olan ilişkisi irdelenecektir. Son olarak ise, Gürcistan'ın dış politikası ve küresel/bölgesel aktörlerin Güney Kafkasya stratejileri çerçevesinde bölgenin geleceğine ilişkin varsayımlarda bulunulacaktır. Çalışmanın vardığı sonuç, Samtskhe-Javakheti Bölgesi'ndeki Ermenilerin, Güney Kaf-

kasya'da, Rusya'nın çıkarları aleyhinde yaşanacak dramatik bir değişim yaşanmadığı müddetçe güçlü bir ayrılıkçılık fikrine yaslanmayacaklardır.

Samtskhe-Javakheti: Kimliklerin ve Sınırların Esiri

Gürcistan'ın güney/güneybatısında konumlanmış ve Mesketya adlı tarihsel bir bölgenin parçası olan Samtskhe-Javakheti, ülkenin en az gelişmiş bölgesi konumundadır. Bölge, ülke topraklarının %7,5'lik bir bölümünü kaplamakta ve 2002 sayımına göre 208.000 kişilik nüfus ile toplam nüfusun %4,7'lik bölümünü oluşturmaktadır (Chitadze, 2015: 102). Samtskhe ve Javakheti adlı birbirine komşu iki ayrı toprak parçasının birleştirilmesiyle idari bir bölge haline getirilmiştir. Samtskhe, Gürcü kökenlilerin çoğunluğu oluşturduğu bir bölge olmasına karşın, Javakheti, çok büyük bir bölümü Ermeni asıllılardan oluşan bir toprak parçasıdır (Kodaman ve İren, 2013: 67-75). Her iki toprak parçası da öncesinde Pers, Bizans, Osmanlı ve Rus egemenliğinde kalmış ve SSCB döneminde de Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı kalmıştır. Gürcistan'ın bağımsızlığı sonrasında bu ülkenin toprağı haline gelen bölge, Gamsakhurdiya döneminde kabaran Gürcü milliyetçiliğı sonrası ciddi bir toplumsal/siyasal karmaşa yaşamıştır (Tonoyan, 2010: 294). Shevardnadze'nin göreve gelmesi ve siyasal istikrar beklentisiyle azınlıklar ile olan sorunları "dondurmaya" yönelik girişimleriyle bölgedeki karışıklık belli oranda geri plana itilmiştir (Sabanadze, 2001: 5). Ne var ki, bölgeye ilişkin sorunların giderildiğı söylenemez.

Samtskhe-Javakheti, aynı zamanda Türkiye ve Ermenistan'a komşu olan bir bölgedir. Bu yönüyle stratejik bağlamda çok kritik bir öneme haizdir. Öyle ki, Hazar Denizi kaynaklı ve doğu-batı yönlü enerji projeleri bu bölgeden geçmektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı bunlara örnektir (Lussac, 2008: 34-46). Yine inşasına yeni başlanan TANAP da bu bölgeden geçecektir (Yapıcı, 2015: 3). Tarihi İpek Yolu'nun Kafkasya bağlantısının canlandırılması anlamında büyük önem taşıyan Bakü-Tiflis-Kars demiryolu da Samtskhe-Javakheti bölgesi üzerinden bir rota takip edecektir (Gvenetadze, 2015). Bahsedilen enerji ve ulaştırma projeleri, Güney Kafkasya'yı ticari, ekonomik ve toplumsal anlamda dünyaya açık bir bölge haline getirmeye çalışan girişimler olarak görülebilir. Bu bağlamda, bölgenin coğrafi ve ekonomik açıdan "kapalı" olan görünümünden yararlanarak, Kafkasya merkezli stratejilerini belirleyen Rusya açısından bu bir tehdit olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu projelerin hepsi Batılı ülkelerce de ekonomik ve siyasal anlamda desteklenmektedir. Yani Samtskhe-Javakheti Bölgesi, aynı zamanda Güney Kafkasya'daki sistemsel mücadelenin merkezinde yer alan bir bölgeyi oluşturmaktadır.

Samtskhe ve Javakheti'nin birleştirilerek tek bir idari bölge haline getirilmesinin en önemli nedeni, Javakheti'deki Ermeni yoğunluklu nüfusun kontrol altına alınması düşüncesidir (Mateu, 2016). Zira Javakheti'deki Ermeniler, SSCB döneminden beri Gümrü üzerinden Ermenistan ile temas kurmuşlardır. Hatta Gürcistan bağımsız olana dek, bölgedeki Ermenilerin

Gürcü dilini hemen hiç öğrenmediklerini biliyoruz. Bölgedeki Ermeniler, SSCB döneminde, kendi dillerinin yanı sıra ortak dil Rusça öğrenmişler ancak Gürcüce öğrenmekten uzak durmuşlardır (Chitadze, 2015: 108-110). Gürcistan ise, bu gerçekliğin farkında olduğu için, bölgede kimlik odaklı olarak gelişebilecek bir ayrılıkçılığı engelleyebilmek adına Javakheti'yi idari anlamda Samtskhe ile birleştirmiştir. Gürcistan'ın bu idari yapılanma çerçevesinde göz önünde bulundurduğu hususlardan biri de SSCB döneminden 2007 yılına değin bölgede (Akhalkalaki) konuşlanmış olan Rus üssü olmuştur. Bu üs, bağımsızlık sonrası dönemde de bölgede yaşayan Ermenilerin ekonomik ve hatta güvenlik odaklı çıkarlarına hitap etmiştir. Javakheti Ermenileri, bu üs kapatılana değin, Gürcistan'dan çok, Rusya'ya bağımlı yaşamışlardır da denilebilir (Kodaman ve İren, 2013: 70). Ermenistan ve Rusya'nın bölgedeki nüfuzu Tiflis'i çok rahatsız ettiği için önce bir idari yapılanmaya gidilerek ayrılıkçılık düşüncesi önlenmeye çalışılmış, ardından da üssün kapatılması sağlanmıştır (Overland, 2009).

Samtskhe'de yer alan Akhaltsikhe, Samtskhe-Javakheti bölgesinin merkezidir. Bu şehrin nüfusunun üçte biri kadarı Ermeni kökenlilerden oluşmaktadır. Samtskhe'de yer alan Adigeni, Aspindza ve Borjomi'de de çoğunluk Gürcü'dür. Ne var ki, Javakheti'deki durum bunun tam tersidir. 2007 yılına değin bir Rus askeri üssünü barındıran Akhalkalaki'nin %94'ü ve Ninotsminda'nın da %95'i Ermenilerden oluşmaktadır (Chitadze, 2015: 104). Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere, Tiflis, Javakheti'deki nüfus kompozisyonunu göz önünde bulundurarak bu bölgeyi Samtskhe ile birleştirmiştir. Gürcistan'ın temel endişesi, Ermeni kimliğini ön plana alan bir ayrılıkçılığın Javakheti özelinde gelişmesi ve Ermenistan'ın da bu harekete destek vermesidir. Tiflis, Rusya ile yaşadığı siyasal gerginliğin ve yine Rusya ile Batı arasında yaşanabilecek bir sistemsel anlaşmazlığın, bölgedeki Ermenileri ayrılıkçılık yönünde cesaretlendirmesinden endişe etmektedir.

Bölgeye komşu olan Türkiye ise, Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne destek vermektedir (Kapanadze, 2014: 55-68). Üstelik iki ülke ekonomik, ticari ve enerji odaklı birçok projede de birlikte hareket etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Samtskhe-Javakheti'de belirecek bir ayrılıkçılığa destek vermesi beklenemez. Ne var ki, Türkiye'nin, bölge özelinde ayrı bir talebi bulunmaktadır. Bu talep ise, Ahıska Türkleri'nin anavatanlarına dönmeleriyle ilgilidir. Nitekim bölge Türkçe'de Ahıska olarak adlandırılmaktadır. Stalin, İkinci Dünya Savaşı esnasında, 1944'te, binlerce Ahıska Türkü'nü sürgüne gönderene değin de önemli oranda bir Türk nüfus bölgede yaşamaktaydı. Ahıska Türkleri, Stalin tarafından, Türkiye sınırını güvenceye alabilmek planı bağlamında bölgeden "zorunlu" olarak göç ettirilmiştir. Bu göç esnasında çok sayıda Ahıska Türkü hayatını kaybederken, önemli bir bölümü de Orta Asya ve Rusya içerisinde çeşitli bölgelere dağıtılarak yerleştirilmiştir (Seferov ve Akış, 2008: 393-411). Kollektif ve güçlü bir kimlik talebi geliştirilmesini engellemek amacıyla yapılan bu girişim, SSCB'nin dağılması sonrasında bir kez daha gündeme gelmiştir. Türkiye'nin talebi ve AB'nin Tiflis'e olan çağrılarına karşın, Tiflis'in, Ahıska Türkleri'nin yurtlarına dön-

mesi ve vatandaşlık haklarının yeniden düzenlenmesine ilişkin büyük bir mesafe alınabilmiş değildir. Bunun önemli nedenlerinden biri, etnik kimlik faktörü özelinde sorunlarla uğraşan Gürcistan'ın, Samtskhe-Javakheti'deki gerginliği tırmandıracak bir gelişmeye izin vermek istememesidir. Nitekim Ahıska Türkleri'nin sürgüne uğratılmasından sonra, onlardan geriye kalanlar bölgeye yerleştirilen Ermenilere ve Gürcülere verilmiştir. Geriye dönmelerine izin verilmesi halinde, Ahıska Türkleri ile bölgede yaşayan Ermeni ve Gürcüler arasında kimlik ekseninde çatışmalar yaşanabilir. Bir diğer neden ise, Gürcistan'da etkin bir görünüme haiz olan Gürcü ulusçuluğunun, “yabancı” gördüğü bir toplumu ülkeye kabul etmek istememesidir. Görüldüğü üzere, bölge yalnızca Ermeniler ile devlet arasındaki anlaşmazlık ekseninde değil, aynı zamanda Ahıska Türkleri meselesiyle de anılmaktadır.

Samtskhe Javakheti Ermenileri'nin Mevcut Durumu ve Ermenistan ile İlişkileri

Bölge nüfusunun yarısından fazlasını (%54,6) oluşturan Ermeniler, özellikle Javakheti'de yoğunlaşmışlardır. Akhalkalaki ve Ninotsminda'da %90'ların üzerinde bir nüfus oranına sahip olan Ermenilerin, Samtskhe'nin merkezini oluşturan Akhaltsikhe'de ise çoğunluğu oluşturan Gürcü nüfus ile karışık yaşadıkları görülmektedir (Chitadze, 2015: 104). Demografik manada bölgeye ilişkin en temel mesele, Ermenilerin, Gürcülerden ayrı ve izole bir biçimde yaşamaları ve iki halk arasındaki temas alanının çok az olmasıdır (Abashidze, 2009: 4-5). Bu durum, Javakheti ile Samtskhe'deki nüfus yapısı özelinde rahatlıkla görülebilmektedir. Nitekim Samtskhe'deki Ermeni nüfus, toplam nüfusun yarısından azdır. Burada yaşayan Ermeniler, Gürcüler ve Gürcistan ile daha yakın ilişkiler içerisindedir. Javakheti'de ise Ermeni yerleşimleri tarafından çevrelenmiş birkaç Gürcü köyü dışında nüfus tamamen Ermenilerden oluşmaktadır. Burada yaşayan Ermeniler ise Gürcüler ile neredeyse hiç temas kurmaz ve Gürcistan'ı adeta yabancı bir devlet olarak görürler.

Dil sorunu, Samtskhe-Javakheti'de yaşayan Ermenilerin temel meselelerinden biridir. SSCB döneminden bu yana, Tiflis'ten daha çok Erivan ile bağlantılı olan Javakheti Ermenileri, Gürcüler ve Gürcistan ile de Rusça üzerinden temas kurmaktaydı (International Crisis Group, 2011: 7-9). Zira Rusça, SSCB için *lingua franca* bir konuma haizdi (Chitadze, 2015: 108). Yani Javakheti Ermenileri de bağlı oldukları Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile Rusça üzerinden iletişim içerisindeydi. Bölge SSCB'nin Türkiye ile olan sınırını oluşturduğu ve bu bağlamda kritik önem taşıyan bir askeri üsse de evsahipliği yaptığı için (Akhalkalaki'de), Ermeniler, Gürcü yöneticilerden çok Rus askerleri ve sınırın öte yanındaki Ermenistan ile birlikte hareket etmekteydi. Gürcistan'ın bağımsızlığı sonrası ise bu durum değişmek zorunda kalmıştır. Ne var ki, Samtskhe'de ve özellikle de Javakheti'deki Ermenilerin bu duruma uyum sağladığını söylemek mümkün değildir. Gürcüce'nin “resmi dil” ilan edilmesi ve Rusça'nın eğitimde ve kamu yönetiminde kullanılan dil olmaktan çıkarılması, Ermeniler adına dramatik

bir değişime işaret etmektedir (International Crisis Group, 2011: 7-9). Zira bölge Ermenileri, SSCB dönemi boyunca yalnızca anadillerini ve Rusça'yı öğrendikleri ve Gürcistan ile toplumsal, ekonomik ve siyasal anlamda en alt düzeyde ilişki kurdukları için, Gürcüce'yi öğrenmek zorunda kalmamışlardır. Bu durum, özellikle Javakheti Ermenileri ile Gürcistan arasındaki siyasal ve sosyal bağın oluşumunun önüne geçmektedir. Zira bölge Ermenileri'nin çok büyük bir bölümü halen Gürcüce bilmemektedir. Tiflis ise, özellikle Saakaşvili döneminde atılan adımlara karşın, bölge Ermenilerine resmi dili öğretme konusunda kayda değer bir başarı sağlayabilmiş değildir. Gerek eğitim altyapısının oldukça bozuk olması, gerek bölgeye gönderilen öğretmenlerin zor koşullardan dolayı burada görev yapmak istememeleri, gerekse de Ermenilerin Gürcüce öğrenme konusunda neredeyse hiçbir isteklilik göstermemeleri, Javakheti'deki toplumsal farklılığın altını çizmektedir (Chitadze, 2015: 109-112). SSCB döneminde bölgeye konuşlandırılmış olan askeri üssün, 2007 yılına değin varlığını koruması ve Ermeniler için hem ekonomik hem de askeri/siyasal bağlamda bir koruyucu rolü üstlenmesi de Gürcüce öğrenimi noktasında Ermenileri isteksiz bir durumda bırakmıştır. Zira bölge Ermenileri'nin ekonomik hayatında bu üs çok önemli bir rol oynamış, birçok Javakheti Ermenisi bu üste oluşan iş imkanlarından yararlanmıştır (Abashidze, 2009: 7). Bu bağlamda da, Rusça, Ermenice'den sonra en önemli farkındalık unsuru olmaya devam etmiştir. Ne var ki, 2007 yılında, Gürcistan Hükümeti'nin talebiyle üssün kapatılması, Javakheti Bölgesi'ndeki Ermenilerin kendilerini korumasız ve yalnız hissetmelerine neden olmuştur. Bu durum, aynı zamanda bölgenin ekonomik yaşantısına ciddi bir darbe vurduğu gibi, Rusça'nın bölge bazındaki geçerliliğini de ortadan kaldırmıştır.

Samtskhe-Javakheti Ermenileri'nin Gürcüce öğrenme konusunda çok yetersiz olmaları, onların eğitim ve iş konusunda yönlerini dışarıya dönmelerine neden olmaktadır. Bu çerçevede, resmi dili konuşmayan ya da konuşamayan Ermeniler, eğitim için sınırın öte tarafına, Ermenistan'a gitmektedir. Bir bölümü de Rusya'da eğitim görmeyi tercih etmekte ve ekonomik destek bulduğu takdirde bu ülkeye gitmektedir. Aynı durum, iş konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Önceleri Rus üssünde çalışan Ermenilerin önemli bir bölümü Rusça'yı iyi konuştuğu için çalışmak üzere Rusya'ya giderken, bu konuda iyi olmayanlar ise Ermenistan'a gitmektedir (Metreveli, 2016: 5-6).

Bölge Ermenileri, Ermeni tarihi ve kültürünü ön plana alan bir eğitim müfredatı çerçevesinde Ermeni dilinde eğitim almak istemekte ve bunu da bölgesel özerklik çerçevesinde kurumsallaştırmak arzusundadır. Gürcistan ise, ilk ve orta öğretim düzeyinde bölge halkına yönelik ne tür bir müfredat oluşturabileceğini tam olarak saptayabilmiş değildir. Yapılan düzenlemele-re karşın, Ermeni dili, kültürü ve tarihine ilişkin bilgi verecek materyaller, Ermenistan'dan gelmektedir (Mateu, 2016: 14). Hiç şüphesiz, bu durum, bağımsız bir ülke adına kabul edilmesi pek de mümkün olan bir durum değildir. Üstelik bölge halkıyla iletişim hususunda da Ermenice bilen memur

ve öğretmen bulmakta büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. SSCB'nin dağılması sonrasında doğan gençler Rusça öğrenimi de görmedikleri ya da bu dili iyi öğrenmedikleri için, Javakheti Ermenileri ile Gürcistan arasında Rusça aracılığıyla kurulabilecek iletişim de sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilememektedir (Chitadze, 2015: 108-109). Samtskhe-Javakheti'de yüksek öğrenim çağına gelen Ermeni gençler, öncelikle devletin "kendi anadillerinde" yaptığı sınavı geçmek ve daha sonra da yerleştirilecekleri üniversitede Gürcüce bilimsel hazırlık sınıfında okumak zorundadır. Bu nedenle, bölge Ermenilerinin yüksek öğrenim için Ermenistan'ı ya da daha iyi şartlar sunan Rusya'yı tercih ettiğini görüyoruz (Kodaman ve İren, 2013: 73). Bu tercihi yapan birçok genç bölgeye dönmek de istememektedir.

Samtskhe-Javakheti, dini açıdan da ciddi bir farklılığı içselleştirmiştir. Bölge Ermenileri, Gregoryen, Ortodoks ve Katolik mezhepleri çerçevesinde kendilerini ifade etmektedir. Benzer bir durum Gürcüler açısından da söz konusudur. Nitekim onlar da Ortodoks ve Katolik mezhepleri çerçevesinde ayrılmaktadır. Bu noktada, halklar arasında herhangi bir sorun olmamasına karşın, özellikle dini mabetlerin korunması ve sahiplenilmesi hususunda belli arızaların yaşandığı ortadadır (Abashidze, 2009: 5)). Zira Gürcü ulusal kimliğinin oluşumunda "dine" çok büyük bir önem atfedilmektedir. Gürcistan Ortodoks Kilisesi de bu bağlamda önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, Gürcü ulusçuluğu kendisini ifade ederken, etnik özellikler dışında Gürcü Ortodoksluğu'na her daim özel bir önem atfetmiştir (Tonoyan, 2010: 293-295). Bağımsızlık sonrasında da, ilk devlet başkanı Zviad Gamsakhurdia ve Gül Devrimi ile iktidara gelen Mikhail Saakaşvili dönemlerinde "din"e yapılan vurgunun dozu arttırılmıştır (Tonoyan, 2010: 293-295). Hatta Saakaşvili döneminde, ülkenin bayrağının bile "dini" semboller vurgulanacak şekilde değiştirildiğini biliyoruz. Gürcü Katolikler ve özellikle Acaristan'da yaşayan Müslüman Gürcüler ise bu durumu genel itibarıyla kabullenmektedir. Yani Gürcü kimliğinin ifade edilmesinde, Gürcistan Ortodoks Kilisesi'nin "üstün" rolüne yönelik önemli bir itirazları bulunmamaktadır. Ne var ki, aynı durumun Samtskhe-Javakheti'de yaşayan Ermeniler için söz konusu olmadığını söylemek gerekmektedir. Ermenilerin, genel itibarıyla kendi kimlikleri çerçevesinde araçsallaştırdıkları Gregoryen mezhebini benimsedikleri ve Ermenistan'da konuşlu bulunan Ermeni Kilisesi'ne ulusal bir aidiyet duydukları hesaba katıldığında bu durum anlaşılabilir. Yani bölgede yaşayan Ermeniler, etnik ve dilsel açıdan olduğu gibi, dini açıdan da içerisinde yaşadıkları ülkeye yabancı bir konumdadır. Üstelik Gürcistan'ın bağımsızlığı sonrasında, Gürcü Ortodoks Kilisesi'ne devlet tarafından çok büyük bir önem atfedilmesi ve bu kilisenin tüm ihtiyaçlarının gideriliyor olması (Chitanava, 2015: 40-52), Ermeniler arasında tepkiyle karşılanmıştır. Tiflis'in diğer dinler ve mezheplerden gelen vatandaşlarının sorunlarıyla fazlaca ilgilenmemesi ve onların ihtiyaçlarını karşılama hususunda adım atmaması, ülkeye yabancı bir pozisyonu olan Ermenileri daha da uzaklaştırmıştır. Bu hususta yaşanan bir diğer sorun ise, sahipliği hususunda kafa karışıklığı yaşanan tarihi kilise ve mabetler hususudur. Nitekim

Ermeniler, özellikle Javakheti'de ve hatta Tiflis'te bulunan bazı kilise ve dini mabetlerin Ermeni ulusal tarihine ait olduğunu ve bunlara devlet tarafından el konulduğunu iddia etmektedir (Abashidze, 2009: 5). Nitekim bu kiliseler, Gürcistan Ortodoks Kilisesi'ne devredilmiştir ve ayinler bu kilisenin kaide-lerine bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu durum, bahsedilen kiliseleri kendi kimliklenme süreçlerinin bir parçası olarak gören Ermeniler ile Gürcistan arasında ciddi bir problem olarak durmaktadır. Ermenistan da birçok kez bu hususa müdahil olarak sorunun çözümüne katkı sağlamak istemişse de, sahipliği tartışmalı kiliseler hususu bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

Samtskhe-Javakheti, Gürcistan'ın ekonomik gelişim anlamında en geri bölgesidir. Samtskhe'de (Borjomi) başta maden suyu olmak üzere bazı üretim tesisleri bulunsa da özellikle Javakheti'de durum oldukça kötüdür (Yapıcı, 2015: 7). Üretim altyapısının çok bozuk olmasının yanı sıra, bölgenin ulaştırma hususunda da ülkenin geri kalanından kopuk bir noktada bulunması, ekonomik geri kalmışlığı hazırlayan faktörlerdendir. Bölge, SSCB döneminde de daha çok güvenlik özelinde anlamlandırıldığı ve üretim üssü olarak düşünülmediği için, sanayi altyapısı kurulmamıştır. Tarımsal üretim ise, iklim şartlarından dolayı verimli değildir ve çok basit düzeyde olabilmektedir. Gürcistan'da en yüksek işsizlik oranının bu bölgede olduğu ifade edilmektedir (Mateu, 2016: 28-31). Bu durum, hiç şüphesiz, Ermenilerin devleti sorumlu tutmalarına ve bölgede çoğunluğu oluşturdukları için Tiflis'in Samtskhe-Javakheti'nin ekonomik gelişimine önem vermediğini düşünmelerine neden olmaktadır. Akhalkalaki'deki Rus üssü, 2007'de kapatılana değin, Javakheti'deki ekonomik yaşamın merkezinde yer almaktaydı. Tarımsal üretim önemli oranda bu üssün ihtiyaçlarına yönlendirilmişken, bölge Ermenileri de burada elde ettikleri sürekli ya da mevsimsel işlerde çalışarak geçimlerini sağlamaya çalışıyordu. Ne var ki, üssün kapatılması sonrasında hem bu iş imkânları ortadan kalkmış hem de tarımsal üretim elde kalmaya başlamıştır. Bu nedenle, Ermenilerin, özellikle de gençlerin önemli bir bölümü çalışmak için artan oranlarda Ermenistan'a ya da Rusya'ya gitmeye başlamıştır. Dil konusunda zaten ciddi sorunları olan Ermeniler, çalışma imkânı da kalmadığı için çözümü yurtdışında görmektedir. Bu durum, Samtskhe-Javakheti Ermenileri'nin tarihsel, etno-kültürel ve dinsel faktörlerin yanı sıra, ekonomik sorunlara da eklenmiş bir yabancılaşma sürecine entegre olduklarını kanıtlamaktadır (Mateu, 2016: 28-31).

Bölge Ermenilerinin Gürcistan'a yabancı bir pozisyona sürüklenmelerinin bir diğer nedeni ise, Samtskhe-Javakheti'nin ulaştırma anlamında ülkenin diğer bölgelerinden izole bir görünüme sahip olmasıdır. Nitekim uzun yıllar boyunca, özellikle Javakheti'ye kara ulaşımı Ermenistan'dan çok daha rahat bir şekilde sağlanmaktaydı (International Crisis Group, 2011: 2). Tiflis'in bölgeyle olan kara ve demiryolu ulaşım ağları oldukça yetersiz durumdaydı. Acaristan üzerinden çok daha rahat bir ulaşım söz konusu olmasına karşın, başkentten kopuk bir görünüme haiz olunması, bölge halkının Gürcistan ile olan ekonomik, siyasal ve sosyal bağlarının olabilecek en alt

düzye kurgulanmasına yol açmıştır. Samtskhe-Javakheti'nin yalnızca sınır güvenliği anlamında akla gelmesi bu noktada önemli bir farkındalık unsuru oluşturmuştur. Ancak son yıllarda bu sorunun aşılması yönünde çalışmalara başlandığını görüyoruz. Tiflis-Akhalkalaki karayolunun inşası ile Javakheti Ermenileri'nin merkez ile temas alanı arttırılmıştır (Vestnik Kavkaza, 2010). Ayrıca, Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye hattındaki bölgesel işbirliği anlayışını yansıtan Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu da bölgeden geçecektir (Lussac, 2008: 34-46). Böylece Samtskhe-Javakheti'nin, Güney Kafkasya özelindeki bölgesel ekonomik işbirliği anlayışının önemli merkezlerinden biri haline gelmesi beklenmelidir. Hiç şüphesiz, bu durum, uzun vadede bölge Ermenileri'nin ekonomik durumunun gelişimine katkı sağlayacaktır. Bu projeler nezdinde, Samtskhe-Javakheti'nin, Gürcistan'ın ekonomik ve sosyal görünümünde önemli bir yer tesis etmesi mümkündür.

Ahıska Türkleri'nin bölgeye geri dönmesi konusunda Türkiye'nin ve belli oranda da Batılı örgütlerin taleplerinin olması da bölgedeki Ermenileri rahatsız etmektedir. Zira bu bölgede yaşayan Ermenilerin önemli bir bölümü 19. yüzyılda Osmanlı ile yaşanan problemlerin ve Rusya'nın da müdahil olduğu savaşların ardından Samtskhe-Javakheti'ye yerleşmiştir. Üstelik bazıları da Ahıska Türkleri'nin SSCB döneminde zorunlu göçe uğramasının ardından bölgeye getirilmiştir. Ermeniler ve Türkler arasında, başta 1915 Olayları ve Dağlık Karabağ'daki işgal olmak üzere birçok sorunun var olduğu dikkate alındığında, Ahıska Türkleri'nin bölgeye dönme ihtimalinin, Ermeniler arasında rahatsızlığa yol açması anlaşılabilir bir durumdur. Ermenistan ile Türkiye ve Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki ilişkiler düzelmediği müddetçe de, bölge Ermenileri'nin Ahıska Türkleri başta olmak üzere Türk kimliğine ilişkin rahatsızlıkları devam edecektir. Hiç şüphesiz, Ahıska Türkleri konusunda alınacak kararlar ve atılacak adımlar, Samtskhe-Javakheti Ermenileri ile Gürcistan arasındaki toplumsal/siyasal bağları da etkileyecektir.

Samtskhe-Javakheti Ermenileri, yaşadıkları sorunlardan ve kendilerini yabancı görmelerinden dolayı Gürcistan bağımsızlığını ilan ettiğinden beri birçok siyasal örgüt yoluyla taleplerini dillendirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda, öncelikle Javakh adlı bir örgüt oluşturulmuş ve özellikle Javakheti'ye özerklik kazandırma yönünde görüşler ortaya konmuştur (International Crisis Group, 2011: 3). Javakh'ın başarılı olamaması üzerine, özellikle Ermenistan'daki aşırı milliyetçi Taşnak Partisi ile yakın bağlara sahip Virk (Ermenice'de Gürcistan) ve Parvents gibi girişimler eliyle özerklik ve hatta Gürcistan'dan ayrılarak Ermenistan'a katılma yönünde talepler dillendirilmiştir (Kanbolat, 2001). Bu örgütler, çeşitli basın açıklamaları ve hatta sokak gösterileri ile birlikte bölgede etkinliklerini arttırmaya çalışmış ve Tiflis'in ilgisini çekmek istemiştir (Tonoyan, 2010: 301). İrredentizme kayan bu girişimlerin, Taşnak ile bağlantılı olarak ortaya konması (Lohm, 2007: 18), özellikle Saakaşvili döneminde, bu girişimlerin liderliğini yapan birçok ismin tutuklanmasına neden olmuştur. Gürcistan'da siyasal bir parti haline getirilmek istenen, ancak Taşnak ile yakın bağları bilinen Virk'e bu yönde

izin verilmemesi de gerginliği tırmandıran bir gelişme olarak görülebilir. Özellikle Javakheti'ye özerklik verilmesi hedefine yönelmiş olan bu girişimler esnasında, bölge Ermenileri'nin silaha başvurmadığı da not edilmelidir. Yani gerginlik silahlı bir çatışmaya varmamış ve sürekli olarak dondurulmuştur. Bu noktada Ermenistan'ın da önemli bir payı olduğu unutulmamalıdır. Zira Erivan, bölge Ermenileri'nin kültürel, sosyal ve siyasal haklarını güçlü bir şekilde savunsa da, Tiflis'in arzulamadığı bir özerklik girişimine ya da bölgenin kendisine bağlanması isteğine destek vermemektedir. Ermenistan'ın doğu (Azerbaycan) ve batı (Türkiye) sınırlarının kapalı olması ve dünyaya Gürcistan üzerinden açılıyor olması bunun bir nedenidir. Bir diğer neden ise, Ermenistan'ın en yakın müttefiki Rusya ile bağlantısını dahi Gürcistan üzerinden sağlıyor olmasıdır. Zira Rusya ile olan ticari bağlantıyı sağlayan yollar ve enerji nakil hatları da Gürcistan üzerinden geçerek Ermenistan'a ulaşmaktadır. Bundan birkaç yıl önce, Gürcistan'ın bu boru hattını özelleştirmek istemesi ve Azerbaycan'ın bu özelleştirme girişimine müdahil olma çabası Ermenistan'da çok ciddi bir ulusal güvenlik endişesine neden olmuştu (Azernews, 2010). Rusya'nın baskısı sonrası bu girişim ortadan kalkmıştır. 2008 Ağustos'unda yaşanan Rusya-Gürcistan Savaşı esnasında Erivan'ın dünyayla olan bağlantısının adeta kopma noktasına gelmesi de Erivan'ın, Gürcistan'ın güvenliği ve istikrarı konusunda ne denli hassas olması gerektiğini kanıtlamıştır. Bu durum ortadayken, Ermenistan'ın, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü zedeleyecek ve kendisiyle ilişkilerini gerecek bir girişime izin vermesi pek mümkün görünmemektedir. Yani Javakheti Ermenileri'nin Ermenistan'a bağlanma ya da özerklik çerçevesinde belirecek taleplerine Erivan sıcak bakmamaktadır. Ancak bu durumun Ermenistan'da hükümet ile aşırı milliyetçi parti ve gruplar (Taşnak gibi) arasında bir anlaşmazlık noktası oluşturduğu da bilinmelidir.

Küresel ve Bölgesel Güçlerin Soruna Olan Yaklaşımları

Samtskhe-Javakheti'de ortaya çıkabilecek muhtemel bir ayrılıkçılığa ilişkin küresel ve bölgesel aktörlerin de belli bakış açılarına sahip olmaları beklenebilir. Hiç şüphesiz, bu yaklaşımlar, her şeyden önce Güney Kafkasya'daki bölgesel denge ve Gürcistan'ın bu denge içerisindeki rolü ya da tercihleri ekseninde değerlendirilmelidir. Nitekim böyle bir gelişme yalnızca Gürcistan-Ermenistan İlişkileri bağlamında değerlendirilemez.

Rusya, bu mesele bağlamında öncelikle ele alınması gereken bir aktördür. Moskova'nın Gül Devrimi'nden bu yana Gürcistan'a olan tutumunun pek dostane seyretmediği dikkate alındığında, bu ülkenin Samtskhe-Javakheti Meselesi'ni kullanmak isteyebileceği ortadadır. Mikhail Saakaşvili'nin iktidardan uzaklaşması sonrası Gürcistan ile olan ilişkilerinde yüksek düzeyli bir gerilim olmamasına karşın, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını kabul eden ve onları koruyan bir aktör olması, Rusya-Gürcistan İlişkileri'ni olumsuz etkilemektedir (Ellison, 2011: 343-366). Rusya, Tiflis'in Batı yanlısı bir dış politika çizgisine eklenmesinden ve Batılı aktörler eliyle gerçekleştirilen enerji, ulaştırma ve ticaret projelerinde

yer almasından rahatsızdır. Ayrıca bu ülkenin Avrasya Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne üye olmaması ve AB ile ekonomik ve ticari yakınlık kurma yönünde adımlar atması (Kansikas, 2015: 108-116) da Moskova'yı Tiflis hakkında olumsuz düşünmeye itmektir. Ne var ki, Rusya'nın, Samtskhe-Javakheti'deki Ermeni kimliğine içkin sorunları hemen hiç gündeme getirmediğini görüyoruz. Bunun temelde iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Rusya'nın, bu sorunu Gürcistan'a karşı bir "koz" olarak elinde tutmaya devam etmek istemesidir (International Crisis Group, 2011: 1). Bölge Ermenileri'nin Rusya ile olan teması dikkate alındığında, her daim kullanılabilir bir araç olan bu sorun, Moskova tarafından, uzun erimli bir şekilde değerlendirilmek istenmektedir. Yani Rusya, bu sorunu perde gerisinde tutarak, Tiflis'in atacağı adımları denetlemek ve kendi çıkarlarına aykırı bir tutum sergilenmesi halinde de perdenin önüne getirmeyi planlamaktadır. Eski Sovyet coğrafyasında etnik/dinsel kimlik ekseninde beliren donmuş çatışma bölgelerini kendi dış politika çizgisi çerçevesinde kullanmasıyla bilinen Rusya (Stack and Zraick, 2015), bu sorunu da ilerleyen zamanda kullanabileceği düşüncesinde olmalıdır. İkinci önemli neden ise, Ermenistan'ın Gürcistan'a olan bağımlılığının ayırıcılığıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Ermenistan'ın doğu ve batı sınırlarının kapalı olması, bu ülkeyi kuzeyde Gürcistan ve güneyde de İran üzerinden dünyaya açılmaya zorlamaktadır. İran ile ilgili uluslararası kamuoyunda mevcut olan algı da dikkate alındığında, Erivan, Gürcistan rotasının her daim istikrarlı ve açık olmasını istemektedir. 2008 Ağustos'unda yaşanan Rusya-Gürcistan Savaşı esnasında bu rotanın kısa bir süreliğine kapanması dahi Ermenistan'ın ticari anlamda dünyadan kopmasına yol açmıştır. Üstelik bu ülke Rusya'nın Güney Kafkasya'daki en önemli müttefikidir. Bu bağlamda, Rusya, Ermenistan'ın Samtskhe-Javakheti'deki özerklik girişimlerine oldukça mesafeli durmasını anlaşılabilir bulmaktadır. Ermenistan ile olan askeri, ekonomik ve lojistik bağının kopmasına yol açabilecek bir girişime, alternatifi olmadığını gördüğü için, şimdilik kaydıyla destek vermemeyi de uygun görmektedir. Ancak Rusya'nın, bölge Ermenileriyle temasının sürdüğü de bilinmektedir.

ABD ve AB ise, genel itibarıyla Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü destekledikleri için, Samtskhe-Javakheti'de belirebilecek bir ayrılıkçı girişime karşı çıkacaklardır. Her iki aktör de, Ağustos 2008'de yaşanan savaşın ardından Rusya tarafından bağımsız devlet olarak tanınan Abhazya ve Güney Osetya'nın bu statüsüne kesin bir dille karşı çıkmaktadır. Nitekim bu bölgelerin mevcut koşullar itibarıyla bağımsız bir devlet olarak varlıklarını koruyamayacağını bilmekte ve Rusya'nın bu bölgeleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalıştığını görmektedirler. Rusya'nın, eski Sovyet coğrafyasında donmuş çatışma bölgelerini (Dağlık Karabağ, Transdinyester, Donetsk ve Luhansk, hatta Kırım) kullanarak bölgesel gücünü arttırmak istediği görüldüğü için (Legucka, 2017), Samtskhe-Javakheti'de ortaya çıkabilecek bir sorunun da temelde Rusya tarafından Gürcistan'a ve Batı'ya karşı bir koz olarak kullanılabilirliği ortadadır. Rusya'nın Güney Kafkasya'daki

etkinliğini azaltabilmek için Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye hattında ortaya çıkan ekonomik, enerji odaklı ve ulaştırmaya ilişkin projelere destek veren her iki aktör de, bu işbirliği girişimini baltalayabilecek sorunları engellemek istemektedir (Çelikpala ve Veliyev, 2015). Üstelik Samtskhe-Javakheti, coğrafi konum itibarıyla da tam olarak bu işbirliğinin merkezinde yer alan bir bölgedir. Gül Devrimi'nden bu yana Gürcistan'ın Batı yanlısı bir dış politika çizgisine yöneldiği bilindiğine göre, ABD ve AB'nin bu ülkenin aleyhine bir tutum sergilemesi mümkün olmayacaktır. AB'nin Gürcistan'a vize muafiyeti dahi uygulamaya başladığı (BBC, 2017) ve bu ülke ile ekonomik bir ortaklık antlaşması imzalamış olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca Tiflis, Doğu Ortaklığı Programı çerçevesinde AB'den önemli bir ekonomik destek de sağlamaktadır. Washington ise, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü her ortamda vurgulamakta ve verdiği diplomatik ve siyasal desteğin yanı sıra, Gürcü Ordusu'nun NATO standartlarına ulaşabilmesi hususunda çaba göstermektedir (Agenda.ge, 2017). Hem AB hem de ABD'nin, Samtskhe-Javakheti'deki muhtemel bir ayrılıkçılığa karşı Ermenistan nezdinde sahip oldukları ekonomik ve siyasal bağları da kullanmak isteyecekleri ortadadır. Zira Erivan her ne kadar Rusya'ya her yönden bağımlı bir görünüm içerisinde olsa da, ABD'den (diaspora eliyle ve Kongre aracılığıyla) ve AB'den (Doğu Ortaklığı Programı) önemli bir ekonomik ve teknik destek de almaktadır. Bu durum, mevcut Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan tarafından AB özelinde birçok kez dillendirilmiştir (Asbarez, 2017).

Güney Kafkasya'da daha çok altyapı yatırımları ve ekonomik girişimler özelinde adını duyurmaya başlayan Çin de Samtskhe-Javakheti'de ortaya çıkabilecek bir ayrılıkçılığa destek vermeyecektir. Zira toprak bütünlüğüne yapılan güçlü vurgu Çin'in devlet politikasıdır. Kendi içerisinde de benzer sorunlar yaşayan (Sincan Uygur Özerk Bölgesi, Tibet, Tayvan, Hong Kong, İç Moğolistan) Pekin'in, emsal oluşturacağı gerekçesiyle başka devletlerin toprak bütünlüklerini ortadan kaldıracak girişimlere destek vermediği bilinmektedir (Wei, 2010: 112-127). Çok kutupluluk hususunda sistemsel bir müttefiklik içerisinde olan Çin ile Rusya'nın, bu hususta birbirlerinden farklılaştıkları ortadadır. Nitekim Çin, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını da kabul etmemiştir. Çin'in, kendi ekonomik ve ticari etkinliğini arttırabilmek için giriştiği ve "Tek Kuşak, Tek Yol" adı verilen İpek Yolu'nu canlandırma girişiminde Güney Kafkasya'nın ço önemli bir rolü olduğu düşünüldüğünde, Pekin'in, bu girişime zarar verebilecek bir adım atmaktan kaçınması da doğaldır (Cai, 2017). Zira Pekin, özellikle son dönemde altyapı yatırımları hususunda Gürcistan'a ciddi bir ekonomik ve teknik destek vermekte ve bu ülkeyle işbirliğini geliştirmektedir (Larsen, 2017).

Güney Kafkasya özelinde önemli bir bölgesel aktör olan Türkiye de her daim Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne destek verdiği için, Samtskhe-Javakheti'de belirebilecek bir sorun çerçevesinde Tiflis'in yanında duracaktır. Abhaz ve Oset kökenli vatandaşlara sahip olmasına karşın bu iki bölgenin bağımsızlığına karşı çıkan Ankara, Azerbaycan ile coğrafi açıdan bağlantısını sağlayan Gürcistan'ı her daim önemsemekte ve yanında tutmak iste-

mektedir. Nitekim Türkiye, Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne desteğini sürekli dillendirdiği gibi, bu ülkenin ekonomik/ticari anlamda dünyaya entegre olmasına yardımcı olan projelerin içerisinde yer almasına da katkıda bulunmuştur. NATO üyesi Türkiye, Gürcistan Ordusu'nun eğitimi hususunda da inisiyatif almıştır (NATO, 2017). Ermenistan ile yaşanan siyasal sorunlar dikkate alındığında ve Javakheti Ermenileri'nin Türkiye'ye ilişkin olumsuz tutumları da göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin Gürcistan'ın yanında duracağı açıkça ortadadır. Ne var ki, Türkiye, Ahıska Türkleri'nin bölgeye dönüşü ve statülerinin iyileştirilmesi hususunda taleplerini Tiflis'e yansıtmaya devam edecektir. Bu konu, iki ülke arasında, bölgeyle de yakından ilgili bir anlaşmazlık olarak varlığını sürdürecektir gibi görünmektedir.

Azerbaycan da tıpkı Türkiye gibi Gürcistan'ın yanındadır. Kendisiyle proje ortaklığı içerisinde olan ve Türkiye ile ticari, enerji odaklı ve lojistik bağlantısını sağlayan bu ülkenin istikrarı ve toprak bütünlüğü Azerbaycan için de elzemdir. Bakü, ayrıca, Dağlık Karabağ özelinde bir siyasal ayrılıkçılık girişimiyle karşı karşıya olduğu için Tiflis'in yanında duracaktır. Üstelik gerek Dağlık Karabağ'da, gerekse de Samtskhe-Javakheti'de yaşanan sorunun odağında aynı halk bulunmaktadır. Ermenistan ile "hukuken" savaş halinde olan Azerbaycan, Javakheti örneğinde Ermeni irredentizmine yaslanan bir talep gördüğü için de Gürcistan'ın yanında duracaktır. Ancak tıpkı Türkiye'de olduğu gibi, Azerbaycan da Gürcistan'da yaşayan Türk nüfus ve özellikle Ahıska Türkleri konusunda Tiflis'e belli bir baskıda bulunmaya da devam edecektir.

Gürcistan ile fazlaca bir teması olmayan İran ise bu konuda konjonktürel dengeleri gözetererek hareket edecektir. Rusya ile bölge özelinde bir yakınlığı olmasına karşın, bu ülkeyle aynı zamanda rakip olan İran, Rusya'nın ve Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini arttırmasını engelleyecek bir tavır takınamacaktır. "Güney Azerbaycan" meselesi özelinde tehdit algıladığı Azerbaycan'ı rahatsız edecek (Kamrani, 2009: 147-151) ve Ermenistan ile olan ekonomik, ticari yakınlığını sürdürmesine yarayacak bir çözüm arayışında olması beklenebilecek Tahran'ın, bu faktörler özelinde çıkarlarını maksimize edecek bir duruş sergilemesi muhtemeldir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, bu duruş biraz da konjonktürel gelişmelerin ürünü olacaktır.

Sonuç

Gürcistan'ın güneybatısında, Türkiye ve Ermenistan ile sınır oluşturan Samtskhe-Javakheti, uzun yıllardır yalnızca güvenlik ve kimlik odaklı farklılaşmayla birlikte anılmıştır. SSCB döneminde bölgeye kurulan askeri üssün yarattığı güvenlik bağlamındaki anlamlandırma, bölge nüfusunun yarısından fazlasının Ermeni kökenli olması gerçeği ile birlikte değerlendirildiğinde, Samtskhe-Javakheti'nin farklı görüntüsü rahatlıkla fark edilebilmektedir. Bağımsızlık sonrasında Gürcü ulusçuluğuna ciddi bir atıfta bulunan Tiflis'in uygulamaları, bölgedeki Ermeniler arasında ciddi bir rahatsızlık yaratmıştır. Zira büyük bir bölümü 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başında bölge-

ye yerleşmiş olan Ermenilerin toplumsal/siyasal bağları ve aidiyetleri hiçbir zaman Gürcistan'a yönelik şekillenmemiştir. SSCB döneminde, yüzü Moskova'ya ve anavatan toprağı olarak gördükleri Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dönük olan Ermeniler, eğitim, kültür, tarih gibi hususlarda da kendi etnik/ulusal aidiyetleri ve Sovyet kimliği ekseninde bir yapıyı içselleştirmişlerdir. Bu durumun, Gürcistan'ın bağımsızlığı sonrası değişmek zorunda kalması, Samtskhe-Javakheti Ermenileri'ni farklı siyasal seçeneklere de yöneltmiştir.

Eğitim, özellikle genç nüfusu etkileyen yüksek işsizlik oranı, ulaşım alanında yaşanan sıkıntılar, devlet eliyle inşa edilen dinsel/mezhepsel ayrımcılık ve Rus askeri üssünün 2007 yılında bölgeden ayrılması sonucu içerisine sürüklenen ekonomik çıkmaz gibi faktörler, bölge halkının yarıdan çoğunun Gürcistan genelinden farklı bir ulusal kimliğe sahip olması gerçeği ile birlikte düşünüldüğünde, farklı siyasal taleplerin gündeme gelmesine neden olmaktadır. Bu talepler, özerklik taleplerinden başlayarak, bölgenin Ermenistan'a bağlanması talebine kadar uzanabilmektedir. Topraklarında Rusya tarafından bağımsız devlet olarak tanınan iki adet ayrılıkçı bölge bulunan (Güney Osetya ve Abhazya) Gürcistan, bu bölgedeki gelişmeleri yakından ve endişeyle izlemektedir. Bölgeye ilişkin olarak özellikle eğitim ve ekonomi temelli reform girişimleri yapılmak istense de, bu konuda henüz başarı elde edilebilmiş değildir. Samtskhe-Javakheti'nin, aynı zamanda, Stalin tarafından bölgeden göçe zorlanan Ahıska Türkleri'nin anavatanı olması ve başta Türkiye olmak üzere, birçok uluslararası aktörün, Ahıska Türkleri'nin anavatanlarına dönmesi hususunda Tiflis'e baskı yapıyor olması da bölgenin toplumsal/siyasal yapısına ve geleceğine ilişkin önemli bir farkındalık unsuru olarak değerlendirilmelidir.

Samtskhe-Javakheti, Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan arasındaki enerji ve ulaştırma odaklı projelerin geçtiği rotanın tam üzerinde yer aldığı için stratejik bir öneme de haizdir. Bu bağlamda, bölgede yaşanabilecek bir karışıklık ya da ayrılıkçılık girişimi, Güney Kafkasya'daki bölgesel denklemleri etkileyebilecektir. Rusya'nın, Güney Kafkasya'da Batı'nın ve Türkiye'nin etkinliğini sınırlayabilmek ve Batı yanlısı bir dış politika izleyen Gürcistan'ı yanına çekebilmek için bu bölgedeki ayrılıkçı istekliliği destekleyebileceği söylenebilir. Ne var ki, an itibarıyla bölgede güçlü bir ayrılıkçılık talebi yoktur. Bu yönde çeşitli örgütler kurulmuştur. Ancak büyük bir bölümü yeterli toplumsal desteği sağlayamadığı ve Erivan ile Moskova'dan beklediği desteği alamadığı için etkisizleşmiştir. Özerklik yanlısı talepler ise Javakheti özelinde sesini duyurmaya devam etmektedir. Zira Javakheti nüfusunun %90'ından fazlası Ermenilerden oluşmaktadır. Ermenistan, an itibarıyla bölgedeki ayrılıkçı ya da geniş çaplı özerklik yanlısı girişimlere destek vermemektedir. Zira doğu ve batı sınırları kapalı olan bu ülkenin dünyayla ve özellikle de en önemli müttefiki olan Rusya ile bağlantı kurmasının yolu Gürcistan ile iyi ilişkiler içerisinde olmaktan geçmektedir. Bu durum, Rusya ile Gürcistan arasında 2008'de yaşanan savaş esnasında çarpıcı bir biçimde anlaşılmıştır. Moskova da bu zorunluluğun ayırıcılığına olduğu için, Samtskhe-

Javakheti'deki Ermenilerin, Rusya'yı da bölgenin özerkliğine ikna etme yönündeki çabaları ise, Gürcistan'ın Ermenistan açısından ifade ettiği "zorunlu istikamet" niteliği nedeniyle şimdilik kaydıyla karşılık bulmamaktadır. Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasındaki üstünlüğü ele almak ve tüm dünyaya kanıtlayabilmek için "donmuş çatışma bölgelerini" ya da bu niteliğe evrilebilecek sorunlu bölgeleri kullanmayı bir dış politika aracına çevirdiğini biliyoruz. Ukrayna'da Donbass'ta yaşanan gelişmeler bu duruma açık bir örnektir. Bu bağlamda, kısa vadede söz konusu olmasa bile, Gürcistan'ın atacağı adımlara bağlı olarak, Moskova'nın Samtskhe-Javakheti Ermenileri'nin huzursuzluğunu ve taleplerini destekleme ihtimali bulunmaktadır. Ancak bunu yaparken, Ermenistan'ın pozisyonunu ve ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurması gerektiği de ortadadır.

Reel politik gerekçelerden dolayı Samtskhe-Javakheti Bölgesi'nin kısa vadede "siyasal ayrılıkçılık" karakterine bürünmüş bir mesele haline gelmesi beklenmemelidir. Ancak bölgede bu yönde belli bir istekliliğin olduğu ve bu istekliliğin de bölgenin ekonomik gelişim seviyesinin düşük kalmasına ve özellikle dil ile eğitim sorununa paralel olarak artması beklenmelidir. Gürcistan'ın izleyeceği dış politika, Rusya'nın buna bakışı, Ermenistan'ın yaşadığı bölgesel izolasyonu aşma yönünde atacağı adımlar ile Ahıska Türkleri'nin bölgeye dönüşü gibi hususlar, Samtskhe-Javakheti'nin geleceğini şekillendirecek faktörler olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA

- ABASHIDZE, Archil, "Javakheti One Year After the August War", *Caucasus Institute For Peace, Democracy and Development, Policy Review*, Ekim 2009.
- CAI, Peter, "Understanding China's Belt and Road Initiative", *Lowy Institute Analysis*, Mart 2017.
- CHITADZE, Nika, "Samtskhe-Javakheti As A Potential Flash Point in Georgia: Ethnic-Confessional Composition and Integration Challenges", *Caucasus International*, Cilt 5, No. 3, 2015, s. 103-111.
- CHITANAVA, Eka, "The Georgian Orthodox Church: National Identity and Political Influence", *Traditional Religion and Political Power: Examining the Role of the Church in Georgia, Armenia, Ukraine and Moldova*, Adam Hug (der.), The Foreign Policy Centre, 2015, s. 40-52.
- "Construction of Tbilisi-Akhalkalaki Highway Completed in Georgia", *Vestnik Kavkaza*, 16 Kasım 2010, <http://vestnikkavkaza.net/news/economy/8011.html>, (24.06.2017).
- ÇELİKPALA, Mitat ve Veliyev, Cavid, "Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye: Bölgesel İşbirliğinin Başarı Örneği", *CIES Policy Brief*, No. 3, Mart 2015.
- ELLISON, Brian J., "Russian Grand Strategy in the South Ossetia War", *Demokratizatsiya*, Cilt 19, No. 4, 2011, s. 343-366.

- "EU, Armenia Finalize New Deal on Closer Ties", *Asbarez*, 27 Şubat 2017, <http://asbarez.com/160565/eu-armenia-finalize-new-deal-on-closer-ties>, (25.06.2017).
- "Georgia Joins EU's Visa-Free Policy", *BBC*, 28 Mart 2017, <http://www.bbc.com/news/av/world-europe-39417915/georgia-joins-eu-s-visa-free-policy>, (23.06.2017).
- GVENETADZE, Gogita, "Construction of Baku-Tbilisi-Kars New Railway Line", *United Nations ESCAP*, 2015.
- International Crisis Group, "Georgia: The Javakheti Region's Integration Challenges", *Policy Brief*, Europe Briefing No. 63, 2011.
- KAMRANI, Saleh, "Why South Azerbaijan Matters", *Turkish Policy Quarterly*, Cilt 8, No. 4, 2009, s. 147-151.
- KANBOLAT, Hasan, "Kafkasya'da Cevaheti (Gürcistan) ile Krasnodar (Rusya) Ermenilerinin Jeopolitiği ve Özerklik Arayışları", *Ermeni Araştırmaları*, No. 2, 2001.
- KANSIKAS, Suvi, "The Eurasian Economic Union, Russia's Integration Policy and the EU Challenge", *Journal on Baltic Security*, Cilt 1, No. 1, 2015, s. 108-116.
- KAPANADZE, Sergi, "Turkish Trade with Abkhazia: An Apple of Discord For Georgia", *Turkish Policy Quarterly*, Cilt 13, No. 3, 2014, s. 55-68.
- KODAMAN, Timuçin ve İren, Adem Ali, "Gürcistan Ulus İnşa Çabalarının Önünde Bir Engel: Cavaheti Ermenileri", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, No. 2, 2013, s. 67-75.
- LARSEN, Joseph, "Georgia: The Black Sea Hub For China's Belt and Road", *The Diplomat*, 3 Mayıs 2017, <http://thediplomat.com/2017/05/georgia-the-black-sea-hub-for-chinas-belt-and-road>, (18.06.2017).
- LEGUCKA, Agnieszka, "The Prospects of Freezing the Conflict in Donbas", *PISM Bulletin*, No. 21, Mart 2017, s. 1-2.
- LOHM, Hedvig, "Javakheti After the Rose Revolution: Progress and Regress in the Pursuit of National Unity in Georgia", *European Centre For Minority Issues*, Working Paper No. 38, Nisan 2007.
- LUSSAC, Samuel, "The Baku-Tbilisi-Kars Railroad and Its Geopolitical Implications For the South Caucasus", *Caucasian Review of International Affairs*, Cilt 2, No. 4, 2008, s. 212-224.
- MATEU, Sandra Veloy, "The Armenian Minority in the Samtskhe-Javakheti Region of Georgia: Civic Integration and its Barriers", *Georgia's Reform Associates Policy Paper*, 2016.
- METREVELI, Eka, "Conflicting Threat Perceptions and Securitization of Minority Issue: The Case of Javakheti, Georgia", *Cascade Project*, Aralık 2016.
- "Military Committee: NATO Committed to Advancing Georgian Armed Forces", *Agenda.ge*, 3 Mart 2017, <http://agenda.ge/news/75550/eng>, (21.06.2017).
- NATO, "Relations with Georgia", 16 Haziran 2017, http://www.nato.int/cps/es/natohq/topics_38988.htm, (24.06.2017).

- OVERLAND, Indra, "The Closure of the Russian Military Base at Akhalkalaki: Challenges For the Local Energy Elite, the Informal Economy and Stability", *PIPSS*, No. 10, 2009.
- SABANADZE, Natalie, "Armenian Minority in Georgia: Defusing Interethnic Tension", *European Centre For Minority Issues*, Brief No. 6, 2001.
- SEFEROV, Rahman ve Akış, Ayhan, "Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 24, 2008, s. 393-411.
- "SOCAR Keen on Privatization of Armenia-Bound Gas Pipeline", *Azernews*, 1 Aralık 2010, https://www.azernews.az/oil_and_gas/27372.html, (22.06.2017).
- STACK, Liam ve Zraick, Karen, "Frozen Zones: How Russia Maintains Influence in the Post Cold-War Era", *The New York Times*, 14 Ekim 2015, <https://www.nytimes.com/interactive/2015/10/14/world/europe/russia-frozen-zones-syria.html>, (24.06.2017).
- TONOYAN, Artyom, "Rising Armenian-Georgian Tensions and the Possibility of a New Ethnic Conflict in the South Caucasus", *Demokratizatsiya*, Cilt 18, No. 4, 2010, s. 287-308.
- WEI, Chunjuan Nancy, "China's Anti-Secession Law and Hu Jintao's Taiwan Policy", *Yale Journal of International Affairs*, Kış 2010, s. 112-127.
- YAPICI, Utku, "Samtskhe-Javakheti Region: A Neglected Keypoint For European Security of Energy Supply?", *Alternatives*, No. 12, 2015, s. 1-10.